

Reguleringsplan Billerud

Kulturminner og potensial for arkeologiske spor

Til regionalt planforum 3. juni 2024
Ved Irene Skauen Sandodden, Innlandet fylkeskommune

Embetsmannsgård - store nasjonale kulturhistoriske verdier – Peder Balke malerier (internasjonal verdi)

OM GARDEN OG BRUKERNE

Billerud, gardsnr 89 i Hoff sogn i Østre Toten, er nevnt første gang i 1577, men er helt sikkert eldre. Navnetypen tyder på at garden er fra mellomalderen (før Svartedauen). Det er antatt at garden har navn etter personen Billi, som muligens var den første brukeren. I dag er det Østre Toten kommune som eier garden. Jordveien er bortforpaktet. Det er om lag 200 da dyrket jord til garden og noe skog.

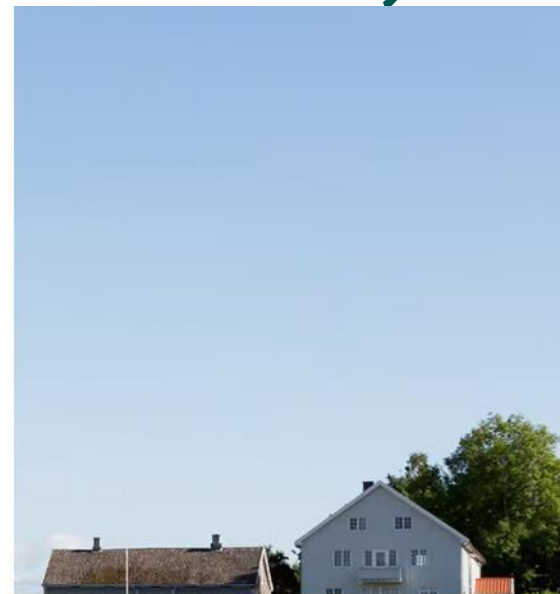
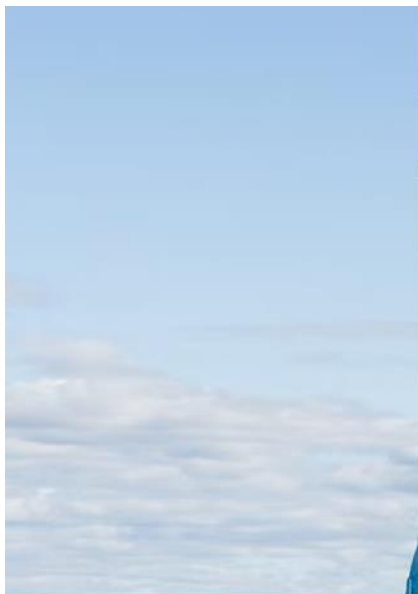
Den første eieren vi kjenner til, er en som het Jon på Billerud. Han eide og drev garden fra 1612 - 1643. Den neste eieren var Otto Mogensen. Han var lagmann på Opplandene og bosatt på garden Hoel på Nes. Han forpaktet bort garden ei tid, men hans svigersønn Claus Christoffer von Hygen overtok seinere Billerud.

Nå kommer en periode i Billeruds liv da den skifter eier flere ganger, men felles for de fleste eierne er at de har en eller annen tilknytning til Otto Mogensens etterkommere.

I 1767 fikk Michael Darre skjøte på Billerud. Fram til nå hadde Billerud vært en ordinær storgard, men i og med at Darre var generalmajor og sjef for det Akershusiske dragonregiment, hørte han med til embedsstanden og Billerud fikk status som embedsgard. Det var i Darres tid at den gamle hovedbygningen (galleriet) ble bygd. I en brannakst fra 1796 nevnes bygningen som "ny og i god stand". Bygningen var da i 1 1/2 etasje med to værelser i andre etasje.

Den 10. desember 1802, fikk han lov av Kongen til å "innrette et Begravelses-sted for sig og sin familie" på Billerud. Denne gravplassen "Begravelsen" finnes fortsatt. Darre hadde to barn, Nils Stockfleth Darre og Susanne Elisabeth Darre. Susanne ble gift med Ernst Frederick Eckhoff som ble neste eier av garden. Eckhoff døde barnløs i 1825 og hans enke solgte samme året garden til Christoffer Larsen Weidemann. I Weidemanns tid, fikk den gamle hovedbygningen fasongen vi kjenner i dag. I 1827-28 bygde han på full annenetasje og loft. Vinteren 1834 fikk han maleren Peder Balke til å dekorere en stor sal i 2. etasje. I alt malte Balke 12 naturmotiver og dette stod ferdig til fru Weidemanns 50-års-dag.

Weidemann var sorenskriver og gift med Christiane Jacobine Lycke fra Danmark. De hadde heller ikke barn. Den neste

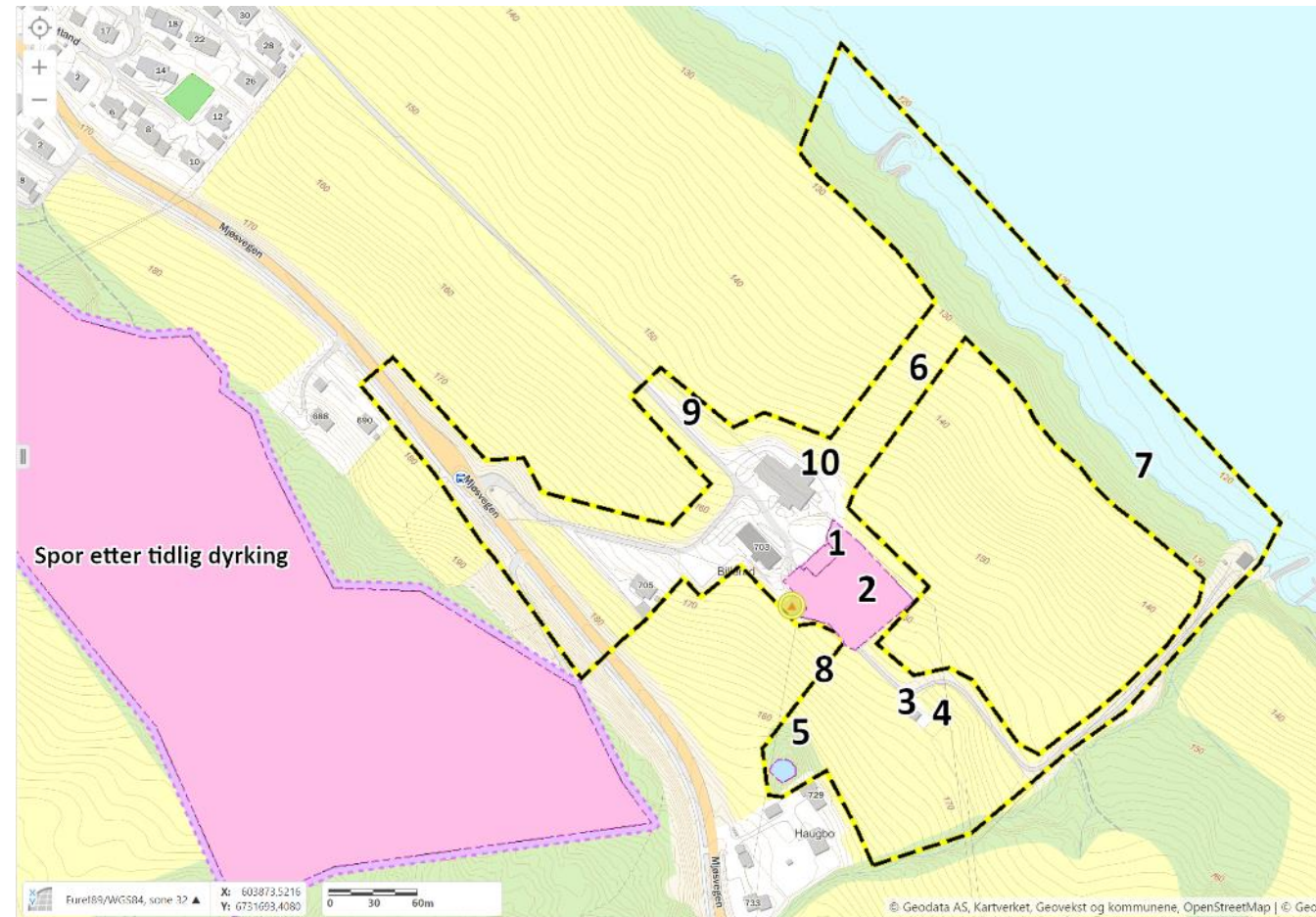

Eksempler på verneverdier;
fredet hovedbygning fra
1700-tallet, hageanlegg,
privat gravsted og lysthuset
Lifland.
Foto: Sandodden mai 2024

Hva kan vi forvente å finne?

Bevarte kulturspor og hva kan vi finne?

1 Hovedbygningen. Fredet

2 Hage, verneverdig, ikke fredet. Ikke-autentisk tilbakeføring.

3 Lysthus – Tepaviljongen Lifland (flyttet)

4 Privat gravsted – «Begravelsen»

5 Skrivarhaugen. Må endelig avklare om det er en gravhaug. Viktig element i anlegget/parken, som utsiktsplass på 1700- og 1800-tallet

6 Fjernet alle

7 Potensial steinalder langs Mjøsa og spor etter eldre bryggeanlegg

8 Fjernet sti/alle opp til Skrivarhaugen

9 Eldre gårdsveg

10 Enhetslåve – alder?

11 Stabbur – sefrak reg (står oppført som lysthus)

Høyt potensial for å finne automatisk fredete kulturminner i store deler av planområdet, også i dyrka mark

Hvordan sikre og avklare forholdet til kulturminner i planen?

- Nasjonalt kulturlandskap og KULA-område
- Hensynssone H570 over hele planområdet, med ulike bestemmelser til ulike deler av anlegget
- Hensynssone H730 fredete kulturminner (hovedbygget)
- Fylkeskommunen vil sende budsjett for arkeologisk registrering i forbindelse med varsel om oppstart – sjakte i dyrka mark, stikke etter steinalder. Mulig gravhaug (Skrivarhaugen). Vil på nytt undersøke denne for å endelig avklare om det er en grav fra jernalder.
- Bør også lete etter sport etter etter-reformatoriske (yngre enn 1537) kulturminner – eldre alleer/stier, dam, brygger, veger og andre historiske deler av anlegget som ikke lengre er synlige på markoverflaten – arkeologiske metoder (sjakte eller geofysikk).

Tema til diskusjon

- gjenskape den historiske alleen som har gått ned mot Mjøsa. **Positivt. Kan finne spor av denne ved sjakting i dyrka mark.**
- regulere inn plass til gjestebrygge, dagsturhytte og toalettbygg ved Mjøsa. **Må avklares når det gjelder arkeologi og landskap.**
- ta i bruk låven og stabburet (ombygge til utstilling). **Positivt?**
- Hageanlegget – **dagens hage er ikke bygd på faktiske undersøkelser/spor.**
- Parkering – **eventuelle nye areal må avklares arkeologi og kulturmiljø/landskap**

